

*Chiếc bách buồn về phận nổi nênh,
Giữa dòng ngao ngán nổi lênh đênh.
Lung khoang tình nghĩa đường lai láng,
Nửa mạn phong ba luống bập bênh.*

3. Nguyễn Công Trứ

Sau ba mươi năm vẫy vùng thỏa chí trai văn võ toàn tài, kinh bang tế thế trở về già Hy Văn tiên sinh cũng để thốt tiếng thơ cô đơn:

*Kiếp sau xin chớ làm người,
Làm cây thông đứng giữa trời mà reo.
Giữa trời vách đá cheo leo,
Ai mà chịu rét thì trèo với thông.*

4. Trần Tế Xương

Chửi đời có ngành có ngọn như Trần Tế Xương mà rồi cũng nhiều khi nhà thơ non Côi sông Vị buông hồn theo nhịp sóng u hoài:

*Sông kia rầy đã nên đồng.
Chỗ làm nhà cửa chỗ trồng ngô khoai.
Đêm nghe tiếng ếch bên tai,
Giật mình còn tưởng tiếng ai gọi đò.*

IV. NGUYỄN DU VÀ TẢN ĐÀ

1. Nguyễn Du

Thế giới của Nguyễn Gia Thiều trong toàn tập *Cung-oán ngâm-khúc* tuyệt vọng thê lương quá đỗi, mãi tới bốn câu kết thúc mới vớt vát chút niềm tin:

*Bóng câu thoáng bên mình mấy nổi,
Những hương sầu phấn tui sao xong!
Phòng khi động đến cửa trùng,
Giữ sao cho được má hồng như xưa.*

Dời khỏi cái thế giới bi phần đến cùng cực, tuyệt vọng đến cùng cực đó của Nguyễn Gia Thiều (phản ánh những ngày, điều linh của một triều đại tàn tạ, thời Lê mạt) để bước sang cái thế giới có hơi thở ấm gần gũi đồng loại của Nguyễn Du, chỉ xin khách quan vắn tắt nhắc lại đây lời của Thanh Tâm Tuyền khi nhà thơ này đề cập đến thi nghiệp của Nguyễn Du:

Cũng như Nguyễn Gia Thiều ý nghĩa đời sống đối với Nguyễn Du là sự khổ đau không nói hết. Nhưng, nếu ở Nguyễn Gia Thiều cái kiếp tang thương khiến cho con người cô đơn tuyệt vọng bị phần đòi chống lại Định Mệnh một cách bướng bỉnh vô ích, thì ở Nguyễn Du là một sự chấp nhận lặng lẽ và can đảm, tìm về một chút hy vọng gần gũi ở kiếp sống dù mong manh. Bởi thế ở Văn tế thập loại chúng sinh, đám oan hồn còn gặp được lòng thương của thi sĩ bên cạnh nguồn từ bi của Phật Tổ. Trong Đoạn Trường Tân Thanh, nàng Đạm Tiên thay vì bị ném xác ra ngoài suối còn gặp được mối tình của người khách viễn phương tình cờ, nàng Kiều gặp Mã Kiều ở lầu xanh, gặp mẹ quản gia ở nhà họ Hoạn. Mối an ủi, nguồn hy vọng hết sức nhỏ bé so với nỗi đoạn trường nhưng đó là những hơi ấm yếu ớt quý báu của đồng loại trong cơn băng giá, những đốm lửa yếu lập lòe trong đêm địa ngục. Đó là tinh cách nhân đạo trong tác phẩm của Nguyễn Du. Thế giới của Nguyễn Du là một thế giới chưa tuyệt vọng, còn có thể sống được dù số kiếp đoạn trường”⁴

⁴ THANH TÂM TUYỀN – Chân dung Nguyễn Du – Cửa vào Đoạn trường tân thanh – Nam Sơn xuất bản – trang 127.